

MILLATLARARO NIKOHGA TA'SIR ETUVCHI IJTIMOIIY-PSIXOLOGIK OMILLAR

Z.E. Abduraxmanova

O'ZMU Psixologiya kafedrası dotsenti, psixol.f.n.

Annotatsiya. Oila har bir xalqning, millatning davomiyligini saqlaydigan, milliy qadriyatlarining rivojini ta'minlaydigan, yangi avlodni dunyoga keltirib, uni ma'naviy va jismoniy barkamol qilib tarbiyalaydigan, jamiyatning asosiy negizi hisoblanuvchi muqaddas maskandir.

Oila mazmun va mohiyatiga ko'ra har bir xalq, har bir millat uchun o'ziga xos xarakterli xususiyatlarga egadir. Sharqda oila tushunchasi oila qurish va uning mustahkamligini, farovonligi va barqarorligini ta'minlash insonning o'z millati, avlod-ajdodlari, jamiyati oldidagi muqaddas burchi hisoblanadi. Insoniyat tarixiy taraqqiyoti jarayonida ko'p e'tibor beriladigan muhim jarayonlardan biri - bu oila, uning shakllanishi, ko'rinishi, mustahkamligi, farzandlar tarbiyasi, ota-ona munosabatlari va juda ko'p masalalarni o'zida olib yuruvchi, jamiyat taraqqiyotiga o'z ta'sirini ko'rsatuvchi ijtimoiy va psixologik jarayon, tushuncha hisoblanadi. Oila har qanday davrda jamiyatning muhim bo'lagi sifatida o'rganish obyekti bo'lgan va bundan keyin ham shunday bo'lib qoladi [1]. Oila hayotning, tiriklikning, umrboqiylikning boshidir, hech bir xalq, millat oilaviy munosabatlarni yo'lga qo'ymay, oilani "muqaddas birlik"ka, ideal uyg'unlikka aylantirmay o'zini saqlab qololgan emas.

Ma'lumki, oilaviy turmush hayotning eng muhim jihatlaridan biri hisoblanadi. Xuddi shu boisdan jamiyatning qonun-qoidalariga nisbatan munosabat ham oiladagi shaxslararo turli-tuman muomalalarda, muloqotda, fikr almashinuvlarda, munozaralarda o'z ifodasini topadi. Binobarin, yoshlarni to'g'ri tarbiyalash oilanining naqadar mustahkam bo'lishiga, uning a'zolarida olijanob xarakter xislatlarini, yuksak ma'naviy hislarni shakllantirishga bog'liq.

Millatlararo nikohlar mavzusi zamonaviy jamiyatda muhim ahamiyatga ega bo'lgan ikkita jihatga to'g'ri keladi: oila institutining o'zgarishi va uning ijtimoiy subyektlarning sotsializatsiyasi va integratsiyasi jarayonlaridagi roli, shuningdek, etnik guruhlarining o'zaro ta'siri sohasidagi globallashtirish tendentsiyalari, guruhlar va madaniyatlar, milliy jamoalarning o'z taqdirini o'zi belgilashi, etnogeosiyosiy jarayonlar dinamikasi kabilar. [4]

Millatlararo nikohlar qadriyatlarining ijtimoiy-madaniy va ijtimoiy-iqtisodiy makonidagi o'zgarishlarni aks ettiradi. Bunday davlat ko'rsatkichlari orasida iqtisodiy omillar (xorijiy investitsiyalar oqimi, mamlakatda xalqaro biznes va moliyaviy tashkilotlarning ochilishi) ajralib turadi; siyosiy omillar (hukmron siyosiy partiyalarning Yevropa integratsiya jarayonlariga yo'naltirilganligi); madaniy omillar (madaniy almashinuv va aloqalarni faollashtirish); axborot omillari (axborot va kompyuter texnologiyalarining tez tarqalishi, elektron pochta, mobil aloqa); ijtimoiy omillar (chet elda ta'lim olishning yangi imkoniyatlari, chet elda xalqaro bandlik dasturlarini amalga oshirish), shuningdek, xalqaro turizmning mavjudligi kabilar turadi. Natijada, millatlararo nikohga munosabat, bir tomondan, jamiyatda aniq yoki bilvosita hukmron bo'lgan va boshqa tomondan, xalq-atvorga ta'sir qiluvchi ijtimoiy munosabatlar, qadriyatlar va ayrim stereotiplarni idrok etishning aksi bo'lib ko'rinsa, turmush o'rtog'ini tanlash va chet ellik sherik bilan turmush qurish niyatlari ham millatlararo nikohlarga ta'sir etuvchi omillardan biri bo'lib xizmat qiladi. [3] Ham turmush qurishga tayyorlik, ham oila qurish istagi - bularning barchasi odamlarning oilaviy munosabatlarning ahamiyati, bir-birlari oldidagi majburiyatlari, oila va farzandlar kelajagi uchun javobgarlik, muqarrar muammolarni ixtiyoriy ravishda qabul qilish va shaxsiy erkinlik cheklavlarini tushunishdan dalolat beradi. Bu xususiyatlar o'z milliy ifodasiga ega bo'lib, har bir millatning qadriyatlariga bog'liq. Har bir etnik jamoa bu xususiyatlar qanday bo'lishi kerakligi haqida o'z

g'oyalarini ishlab chiqadi va ularni o'z xalqi vakillarining milliy ongi, an'analari, harakatlari va munosabatlarida saqlashga intiladi.

Millatlararo nikoh - bu ikki xil etnik guruh vakillarining nikoh ittifoqi bo'lib, ularni psixologik o'rganish o'ziga xosligi tufayli empirik murakkablikka ega. Falsafiy metodologiya darajasida millatlararo nikohlar madaniyatlar muloqoti uchun imkoniyat sifatida qaraldi. Umumiy ilmiy darajada, bunday nikohlar, tizimli yondashuv vakillari nuqtai nazaridan, paydo bo'ladigan ta'sirga ega bo'lgan integral chiziqli bo'lmagan tizimlardir. Tizimli yondashuv nuqtai nazaridan turmush o'rtoqlar o'rtasidagi munosabatlar to'rt jihatning birligini anglatadi: o'zaro idrok etish, bir-birini hissiy baholash, o'zaro tushunish va o'zaro ta'sir. Psixologiya metodologiyasi boshqasini turmush o'rtog'i sifatida tushunib, "muhim boshqa" bilan munosabatlarni ko'rib chiqadi. Bu nazariy yuklarning barchasi empirik tadqiqot usullarida amalga oshiriladi. Biz tanlagan diagnostika usullari to'plami nikoh hayotining eng muhim sohalarini qamrab oluvchi aralash nikohdagi sheriklarning munosabatlarini o'rganishga imkon beradi: ota-onalik, sherik bilan shaxsiy identifikatsiya qilish, ma'naviy va hissiy yordam, maishiy soha va tashqi ijtimoiy faollik va hokazo.

Oila har bir xalqning, millatning davomiyligini saqlaydigan, milliy qadriyatlarning rivojini ta'minlaydigan, yangi avlodni dunyoga keltirib, uni ma'naviy va jismoniy barkamol qilib tarbiyalaydigan, jamiyatning asosiy negizi hisoblanuvchi muqaddas maskandir. Oila tabiatning eng go'zal mo'jizalaridan biri bo'lib, u insonlarga xos tabiiy-biologik, iqtisodiy, huquqiy, ma'naviy munosabatlariga asoslangan ijtimoiy birlikdir.

Millatlararo nikohlarni o'rganishga fenomenologik yondashuv shaxsning ijtimoiy va biologik tamoyillarini o'rganishga qaratilgan. Oila, nikoh turli darajalarda o'rganiladigan noyob hodisalardir. Oilaning fenomenal xususiyatlariga kichik ijtimoiy guruh va ijtimoiy institut o'rtasidagi dxtomiya kiradi. Bir tomondan, nikoh boshqa tuzilish, hayotning o'ziga xos xususiyatlari, oilaviy tajriba va qadriyatlarning uzatilishi bilan tavsiflanadi, ikkinchi tomondan, nikoh va oila ijtimoiy institutdir. Nikohning ijtimoiy-madaniy hodisasi ijtimoiy tuzilmalar chorrahasida, makro va jahon sotsiologiyasi chegarasida joylashgan oraliq pozitsiya bilan belgilanadi. [4]

E.G'. G'oziev o'zbek xalqining etnopsixologiyasi va bolalar tarbiyasini o'rganar ekan, uning tarixiy an'analari, urf-odatlar, udumlari, rasm-rusumlari. ahloq me'yori, turmush tarzi, ma'naviy qadriyatlari, shaxslararo munosabatlari, muloqot maromi va boshqa xususiyatlari turli xalqlarnikidan ma'lum darajada tafovutlanishi haqida to'xtalib o'tadi. Shu bilan birga, ota-onaga, tug'ishganlarga nisbatan milliy to'g'ri yo'g'irilgan munosaat, qarindoshlik rishtalari ham milliy ruhiyatni aks ettirishi hamda oila a'zolarining o'zaro samimiy munosabatlari, ayniqsa, atrofdagilar bilan muntazam ravishda salomlashib yurish kabi xususiyatlar, milliy urf - odatlarimizning ibratli va o'ziga xos bir ko'rinishi ekanligini ta'kidlaydi. [6]

Bolalarning etnik sotsializatsiyasini o'rganishdagi zamonaviy burilish 1990-yillarda migratsiya jarayonlari bilan bog'liq holda chet elda paydo bo'ldi. Etnik o'ziga xoslik tadqiqotchilar tomonidan tobora ko'proq "etnik guruhga mansublikni anglash va etnik guruhga mansublik tufayli fikrlash, idrok etish, his-tuyg'ulari va xatti-harakatlarining bir qismi" emas, balki ijtimoiy-madaniy kontekstga, tarixiy, ijtimoiy-strukturaviy, ijtimoiy-psixologik, kontekstual, madaniy, kognitiv omillarning o'zaro ta'siri natijasida bolalar va o'smirlarning o'sishi jarayonida qurilgan dinamik va ko'p hodisalarga bog'liq tanlov sifatida ko'rib chiqilmoqda.

Millatlararo nikohlar asosida vujudga keluvchi oilalardagi bolalarning umumiy turmush sharoitiga ham e'tibor qaratilmoqda. Bunday oilalardagi bolalarning nikohdagi nizolarning yuqori darajasi, madaniy qadriyatlardagi farqlar va muammoli ota-onalik tufayli stress omillariga duchor bo'lishlari haqidagi qarashlar o'zgarmoqda. Yaqinda olib borilgan ishlarda tadqiqotchilar, bu bolalar katta qiyinchiliklarga duch kelishi mumkin bo'lsa-da, baxtsizliklar, xulq-atvor muammolari xavfi ortishi mumkin, ammo ular universal emas degan xulosaga kelishdi.

Oilada bola tug'ilgandan keyin er-xotin o'rtasidagi munosabatlarda rollarning o'zgarishi kuzatiladi, ota-onada mas'uliyatni his qila boshlaydi, hamda moddiy resurslarni va oila byudjetini

qayta taqsimlash bilan bog'liq qayta qurish sodir bo'ladi. Manfaatlarning birligi shuningdek, turmush o'rtoqlar o'rtasida to'liq o'zaro tushunish hali rivojlanmasligi mumkin, ammo yengish uchun asos bor. Etnik hamjamiyat bu xususiyatlar qanday bo'lishi kerakligi haqida o'z g'oyalarini rivojlantiradi va ularni o'z xalqi vakillarining milliy ongi, an'analari, harakatlari va munosabatlarida saqlashga intiladi. Har bir etnik jamoaning o'z qonunlari va tamoyillari mavjud, masalan:

- oilaviy hayot, uning psixologiyasi bilan dastlabki tanishish va u haqida umumiy g'oyalarni shakllantirish, ayniqsa turmush qurayotganlar turli etnik jamoalarning vakillari bo'lsa;

- nikohda ko'p millatli oila haqida o'z g'oyalarini amalga oshirish;

- ko'p millatli muhit doirasida oilaviy hayot tajribasini to'plash;

- nikoh aloqalarini mustahkamlash jarayonida oilaviy munosabatlarni yanada takomillashtirish.

Tabiiyki, agar turmush o'rtoqlar turli xalq vakillari bo'lsa, ko'pincha hamma narsa tekis bo'lmaydi - har birining milliy qadr-qimmatining o'ziga xos xususiyatlari bilan bog'liq juda ko'p qiyinchiliklar yuzaga keladi. Bu nikohning qiyin davri (barqarorlik nuqtai nazaridan), har qanday janjallar, tushunmovchiliklar yuzaga kelishi mumkin. Biroq, turli xalq vakillari bilan oila qurgan yoshlar o'rtasida sevgi borligi haqida unutmazlik kerak.

Turli millat yoshlari bir-birlarini sevib, turmush qurmoqchi bo'lib, ularni kutayotgan kelajakdagi birga yashash qiyinchiliklari (shu jumladan millatlararo) haqida jiddiy o'ylamaydilar. Agar yoshlar to'ydin oldin turli millat vakillarining qo'shnilikda yashash joylarida yashagan bo'lsa, muammolar, albatta, tezroq bartaraf etiladi. Ijtimoiy rollarni qayta taqsimlash, kelishmovchilik manbasining yo'qolishi, oilaning har bir funksiyasida yetakchini aniqlash (agar u ilgari milliy an'analarga muvofiq o'rnatilmagan bo'lsa) ko'p elatli oila hayotidagi o'ta muhim lahzadir. Bu davr farzandlarni tarbiyalash bilan bog'liq muammolar tufayli ham qiyin. Ba'zi etnik jamoalar vakillari uchun bu otalar va farzandlar o'rtasidagi aloqaning yo'qligi bilan og'irlashadi, boshqalari uchun esa, aksincha, oila boshlig'ining farzandlarining ichki dunyosi, ularning tarbiyasi shakllanishida faol ishtirok etishining milliy an'analari tufayli yengillashadi. Agar turmush o'rtoqlar turli etnik jamoalarning vakillari bo'lsa, farzandlar tarbiyasida birgalikda ishtirok etish faqat ularning munosabatlarini mustahkamlashga va etnik an'analardagi farqlarni yumshatishga yordam beradi.

T.Parsons va boshqa tadqiqotchilarning fikricha, har qanday kichik guruh samarali faoliyat yuritishi uchun rol farqlanishiga ega bo'lishi kerak. Kichik guruhlar o'z-o'zidan aralash rol tuzilishini rivojlantirishga moyildirlar. Erkaklar instrumental rol o'ynaydi, ular oilaning boquvchisi. Ayol roli - o'choqni himoya qilish, ya'ni ifodali rol. Ushbu tendensiyaning ko'plab vakillari mehnat taqsimoti oila tarkibining barqarorligini ta'minlashning bir usuli deb hisoblaydilar. [5]

Umuman olganda, fan shuni ko'rsatadiki, oilaviy munosabatlarni barqarorlashtirishning psixologik shartlari ko'pincha, turli millat vakillarining psixologik xususiyatlarini hisobga olgan holda, turmush o'rtoqlarning har birining milliy an'alarini tushunish va ularga rioya qilish zarurligini targ'ib qilish va tushuntirish, shuningdek ularning qadr-qimmatini va milliy o'ziga xosligini kamsitishga urinishlarga qarshi kurash ko'pincha davlat va oila miqyosida amalga oshiriladi. Oilaviy munosabatlarning milliy o'ziga xos xususiyatlari, bu munosabatlar turmush o'rtoqlar bir millat vakillari bo'lgan oilalardagi munosabatlardan jiddiy farq qilishi bilan bog'liq qiyinchiliklarni aniqlaydi.

Shunday qilib, millatlararo nikohlarni o'rganish tobora ommalashib bormoqda. Ammo shuni ta'kidlash kerakki, bilimlarning yuqoridagi tasnifi shartli, chunki barcha qarashlar va pozitsiyalarni aks ettirish deyarli mumkin emas, shuning uchun barchani qoniqtiradigan konsepsiyaning asosi bo'lishi mumkin bo'lgan yagona universal prinsipni ajratib ko'rsatish qiyin. Shuning uchun ham yondashuvlar va maktablarni tizimlashtirish bo'yicha har bir ishda o'rganilayotgan jarayon yoki hodisaning muayyan xususiyatlariga urg'u beriladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Abduraxmanova Z.E. Oilaviy munosabatlar psixologiyasi. O‘quv qo‘llanma. T.2023 y.
2. Abduraxmanova Z.E. Millatlararo nikohlarni o‘rganishga fenomenologik yondashuv. International Jurnal of Economu and innovation . Impact Factor: 8. 2022.
3. Abduraxmanova Z.E. Millatlararo nikohlar va oilaviy munosabatlarning psixologik xususiyatlari Жамият ва инновациялар. Special Issue – 05 (2024) / ISSN 2181-1415 3-b.
4. Верещагина А. В. Этнически смешанные семьи на Северном Кавказе: Образование и межэтническая адаптация: автореф. дисс. ... канд. социол. наук. - Ростов н/Д., 2003. - 23 с.
5. Вестермарк Э. Половые вопросы / пер. и предисл. О. Норвежского. - Изд. 2-е. - М.: Книжный дом, 2011. - С. 38-43.
6. G‘oziev E.G‘. O‘zek xalqining etnopsixologiyasi va bola tarbiyasi /o‘zbek oilasining etnopsixologik muammolari: Res. Ilm. Amal. Anj. Mater. T. 1993 . 57 – 58 b.